

УДК 340.15(430)

Станіслав Юрійович ІВАНОВ,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0166-9016>

Особливості системи німецького середньовічного права

Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що у Німеччині в період середньовіччя не склалася система загально німецького права, натомість існувало право окремих територіальних об'єднань та міст. Правова система відрізнялася окремим комплексом правових норм, які стосувалися привілейованої верхівки суспільства. Традиційним був поділ права на ленне (яке корегувало відносини між сеньйорами та васалами), земське (регулювало земельні відносини), міське та канонічне. Дані види права регулювали різні відносини у залежності від того, до якого суспільного стану належить та чи інша людина. Існувало також кулачне право (яке регулювало право потерпілого на самозахист).

Швидкими темпами розвивалося земське право. До джерел цього права належали: постанови державних органів влади а також рішення графських судів. Завдяки розвитку земського права почали розвиватися норми цивільного, сімейного та інших галузей права.

Міське право було майже однаковим для усіх міст тому, що право яке діяло у найбільших містах запозичувалось іншими. Міста навіть створювали свої юридичні об'єднання у якому рада міст виконувала функції вищої інстанції. Так наприклад право міста Магдебург було чинним ще у 80 містах Німеччини та видано у 5 книгах [1]. У першій книзі містилися відомості стосовно міських суддів, визначалися сфери їхньої компетенції, права, обов'язки та ін. Друга книга містила питання, що стосувалися судочинства, у третій містилися різного роду позови, четверта регулювала норми сімейного права, п'ята містила усі інші питання, які не розглядалися у попередніх чотирьох книгах.

Характерною рисою правової системи Німеччини було те, що провідну роль у неї відігравало римське право. Починаючи з 1495 р. воно було визнано головним джерелом права в імперії. У судочинстві домінували постулати римської правової школи. Загалом римське право діяло у Німеччині до 1896 р.

Із XIII ст. починаються спроби кодифікації правових звичаїв, серед яких найбільш відомим стає «Саксонське зеркало» [2]. Цей збірник складався із двох частин. У першій частині містилися норми земського права, яке упорядковувало: цивільні, карні та державно-правові відносини. Відповідно до цієї збірки кожна вільна людина мала право відстоювати свою позицію у судах. Крім цього, правовий статус визначався приналежністю до тієї чи іншої суспільної групи.

Друга частина містила норми ленного права та вирішувала відносини між привілейованими шляхетними людьми. Загалом у «Саксонському зеркалі» не містилося посилянь на римське та міське право, згадувалися лише норми канонічного права та право, яке використовувалося у інших землях.

«Саксонське зеркало» стало поштовхом для створення іншого збірника правових норм «Німецького зеркала».

Що стосується майнових відносин то вони упорядковувалися нормами земського права «Саксонського зарцала». До головних майнових об'єктів відносилися алод та інші види рухомого майна. Правом власності на землю володіли не тільки князі та графи а також представники вільного селянства. Земельні відносини у Німеччині як і в інших країнах західної Європи будувалися на головних принципах феодалізму. Ленне право визначалося певними особливостями серед яких варто відзначити право «очікування» ленна. Якщо одна людина отримала право володіти леном, інша людина, також могла претендувати на цей лен у випадку смерті законного власника та за умови, що у власника немає законних спадкоємців. Продаж ленна або його застава дозволялася лише за умови погодження власника.

Крім цього існувала традиція обов'язкового дарування найбільших імперських ленів князям, що у свою чергу позбавляло імператорів можливості приєднувати вільні лени до власного домену.

Різноманітними були також форми селянської власності у Німеччині. Вільні селяни працювали на землі феодала на умовах ренти грошової чи натуральної. При чому ці володіння могли бути по життєвими або спадковими.

Зобов'язальне право було врегульовано недостатньо. У «Саксонському зерцалі» існують згадки угод, позик, купівлі-продажу та зберігання. Угоди пов'язані із майном переважно укладалися у суді для того, щоб затвердити факт укладення. Всі угоди мали бути письмово підтвержені. Найбільш послідовно регламентувалися питання щодо заподіяння шкоди [3].

Шлюбно-сімейні відносини регулювалися за допомогою канонічного права. Відповідно до давнього звичаю купівля нареченої була змінена на сплату її батькові окремої суми грошей, яка віддавалася нареченій після шлюбної церемонії. Майном родини опікувався чоловік. «Саксонське зерцало» підтверджувало право чоловіка повністю керувати спільним майном. Жінка без дозволу чоловіка не мала права керувати родинним майном. У випадку розлучення дружина могла упродовж життя користуватися тією частиною майна, що їй надавав чоловік. Діти могли володіти майном виключно за погодженням власного батька.

Основні принципи спадкування були спрямовані на збереженні землі у руках чоловіків та мали становий характер. Відповідно до ленного права земля переходила тільки до одного з синів, натомість за земським правом весь спадок ділився між усіма родичами порівну. Право на спадок мали родичі включно до сьомого коліна, при чому перевага надавалася братам перед сестрами.

1532 р. було створено карне та карно-процесуальне укладення законів «Кароліна» під час правління Карла V, вона оголошувала верховенство імперського права над правом окремих територій. Разом з цим курфюрсти, князі та інші привілейовані члени суспільства зберігали свої права. «Кароліна» стала підґрунтям для формування загального німецького карного права [4].

У відповідності до «Кароліни» визначалися наступні види злочинів: державні (зрада, повстання, порушення мирної угоди), проти релігії, проти особистості, проти власності та ін. Покарання за скоєння злочинів поділялися на три групи: смертна кара, нанесення тілесних ушкоджень та осоромлюючи. Домінуючим у системі покарання був принцип залякування. Крім цього виокремлювалися пом'якшуючи та погіршуючи обставини. До пом'якшуючих належали: відсутність мотиву, виконання службових обов'язків та не досягнення 14 річного віку. До важких обставин відносили: повторне скоєння злочину, характер завданої шкоди та злочини проти представників вищих станів суспільства.

Таким чином, феодалне право досліджуваного періоду мало безліч власних особливостей, які відіграли ключову роль упродовж розвитку правової системи Західної Європи в цілому. При цьому для непривілейованих верств соціуму воно було правом експлуатації, яке відрізнялося такими характерними рисами як жорстокість, консерватизм, партикуляризм та ін. Але не дивлячись на усе це, саме у період середньовіччя було закладено фундамент у подальший процес формування та розвитку елементів права.

Список бібліографічних посилань

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Сборник документов по всеобщей истории государства и права / Сост. К. Е. Ливанцева. Л., 1987. 483 с.
3. Саксонское зеркало. Памятник, комментарии, исследования / отв. ред.: В. М. Корецкий. М.: Наука, 1985. 270 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела / упоряд. Г. І. Трофанчук. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 352 с.

Одержано 13.11.2020